

Анђела Т. Вујошевић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за германистику

УДК: 32:17]: 81(049.32)
Примљен: 21. септембар 2020.
Прихваћен: 30. новембар 2020.

ПИТАЊЕ МОРАЛА: ЗАШТО НАМ ЈЕ ПОТРЕБАН ПОЛИТИЧКИ КОРЕКТАН ЈЕЗИК?

(Anatol Stefanowitsch, *Eine Frage der Moral: Warum wir politisch korrekte Sprache brauchen?*, Duden, 2018, 63 стр.)

Књигу Анатола Стефановича, немачког лингвисте и професора на Институту за англистику Слободног универзитета у Берлину, објавило је DUDEN издаваштво 2018. године у оквиру своје годишње едиције. У књизи *Eine Frage der Moral: Warum wir politisch korrekte Sprache brauchen?* аутор се бави управо питањем које је постављено у самом наслову – зашто нам је потребан политички коректан језик, третирајући овај језички проблем првенствено као питање морала.

Политичка коректност данас заузима важно место у лингвистичким расправама, изазивајући подељена мишљења. Незаобилазна је чињеница да се свако друштво, у оквирима свог језика, сусреће и суочава са проблемима при стварању и употреби политички коректних језичких формулација.

Према дефиницији пронађеној у онлајн речнику енглеског језика *Cambridge dictionary*, политичка коректност представља избегавање израза или поступака који могу вређати или изопштавати друге, поготово у вези са полом и расом.¹ Речник немачког језика DUDEN такође политичку коректност дефинише као став који одбацује све изразе и поступке којима нас неко дискриминише на основу етничког порекла, пола, социјалне класе, физичке или менталне ометености или сексуалне оријентације.² Како наводи

¹“The act of avoiding language and actions that could be offensive to others, especially those relating to sex and race“, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/political-correctness> (приступљено 30. 8. 2020)

²„Einstellung, die alle Ausdrucksweisen und Handlungen ablehnt, durch die jemand aufgrund seiner ethnischen Herkunft, seines Geschlechts, seiner Zugehörigkeit zu einer bestimmten sozialen Schicht, seiner körperlichen oder geistigen Behinderung oder sexuellen Neigung diskriminiert wird“, https://www.duden.de/rechtschreibung/Political_Correctness (приступљено 30. 8. 2020)

Оташевић (2012), ова синтагма није забележена у дескриптивним речницима српског језика.³

Стефанович се у својој књизи бави проблемима политичке коректности у немачком језику издвојеним у неколико кратких поглавља: „Увод”, „Шта је политички коректан језик и ко га критикује”, „Како су морал и језик међусобно повезани” и Закључак.

У уводном поглављу аутор наглашава да се текст бави дискриминишућим језиком, односно језиком мржње, као и да када користи заменице *ми*, *нас* и *нама*, мисли на социјалну групу која није дискриминисана одређеним језичким средствима (8).

Друго поглавље читаоцима кроз примере приближава дефиницију политичке коректности и указује на подељеност мишљења на дату тему. Стефанович у више наврата наглашава ставове критичара политичке коректности, као што су утицај на културу и историју, наводећи историјске и естетске аргументе, затим бригу за језик и језичку употребу уопште, као и ставове да оваква језичка ограничења са једне стране ометају комуникацију, а са друге представљају цензуру слободе мишљења и говора. Аутор одговара на наведене аргументе критичара, објашњавајући да политичка коректност нема за циљ да критикује и указује на проблем изреченог, већ начин на који је нешто речено. Затим, када је реч о историји језика, Стефанович тврди да су многи изрази који се данас сматрају политички коректним у савременом немачком језику у ствари коришћени кроз историју, тако да је сувишно критиковати политичку коректност са историјског аспекта. Он закључује да је политичка коректност управо питање морала, јер се критика језичких израза изједначава са било којим другим аспектом људског деловања или мишљења. Самим тим је и језику дата важност коју су наглашавали лингвисти кроз разне периоде – да је језик првенствено орган људске мисли и да служи као главно средство споразумевања, али да притом обликује нашу реалност и наш свет.

Треће поглавље обрађује ову тему управо онако како је наведено у наслову књиге, повезујући језичко деловање са моралним деловањем. Стефанович се најпре позива на тзв. Златно правило⁴, од ког заправо полази свака морална филозофија од Конфучија до Канта. Током историје, многи филозофи и верске вође истицали су ово универзално етичко начело као пожељан однос међу припадницима људске заједнице. Оно се може формулисати позитивно – *чини другима што ти хоћеш себи*, и негативно – *не чини другима што не хоћеш себи*. Стефанович најпре поставља питање – да ли је уопште смислено посматрати и третирати језичке исказе као морални

³Ђ. Оташевић, Политичка коректност, у: *Лингвистичке актуелности 20*, Београд, Институт за српски језик САНУ, 2012, 19–35, <https://dais.sanu.ac.rs/bitstream/handle/123456789/6736/lingvisticke.aktuelnosti.20.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (приступљено 30. 8. 2020)

⁴нем. die Goldene Regel

проблем? Он наглашава да су језичке формулације такође радње, односно деловање, тако да их треба третирати као било који други облик људског деловања. Морално процењивање језичких поступака тиче се такође филозофије морала, а критика није оријентисана само према садржају, него и према формама и облицима којима је садржај исказан. Посматрајући овај проблем из перспективе филозофије морала, а узимајући у обзир не конкретне језичке радње, већ њихове последице у стварном свету, аутор долази до закључка да је дискриминишући језик неморалан јер умањује друштвени потенцијал одређене дискриминисане групе и изазива патњу. Стефанович наводи друштвене групе које су најподложније дискриминацији, како језичкој тако и друштвеној, издвајајући и конкретне језичке изразе којима се врши дискриминација (38–40). У ове групе убраја жене, припаднике негроидне расе, мигранте, муслимане, људе са посебним потребама, сиромашне или нешколоване људе и хомосексуалце. Аутор закључује да је немачки језик већ у структури вокабулара политички некоректан, јер се не заснива на равноправности, те поставља питање колико уопште дискриминишућих израза постоји за групе које стоје наспрам дискриминисаних, као што су мушкарци, припадници европеидне расе, хришћани, људи без посебних потреба или богати људи. У немачком језику, али и у осталим језицима, постоји неравноправност која је приметна најпре у односу потцењивачких језичких израза за групе подложне дискриминацији и за групе које то нису. Тако су одређене социјалне групе заштићене од дискриминације и језика мржње јер у самом речнику не постоје термини којима би били дискриминисани. Из тог разлога је тешко да групе које нису погођене одређеним појмовима разумеју деловање дискриминишућих језичких средстава.

У трећем поглављу се аутор осврће на питање како морално говорити, увиђајући да се јављају два проблема. Најпре, треба разграничити који конкретни изрази крше Златно правило, а затим треба за њих пронаћи алтернативна решења. Оно што предлажу сви заговорници политичке коректности јесте да се заправо припадници група које су одређеним термином погођене саслушају када говоре о томе шта сматрају дискриминишућим и језиком мржње, а не да се припадници недискриминисане групе стављају у њихов положај. При проналажењу алтернатива за политички некоректне језичке појмове Златно правило би такође требало да буде тачка од које се полази. Избор групе по питању термина који ће се за припаднике те социјалне групе примењивати треба поштовати и користити у свакодневной језичкој употреби, напомиње Стефанович.

На крају, аутор изводи неколико закључака. Првенствено, циљ политички коректног језика није да забрани мишљења, већ да измени и одстрани језичке неједнакости. Језик утиче на нашу свест и поимање света, па тако већ улагање труда и исказивање жеље за политички коректним језичким исказима значе да одређена социјална група кроз језик тежи једнакости. Затим,

многобројни су примери кроз историју да је дискриминишући језик и говор мржње први корак ка дискриминишућим деловањима, па Стефанович наглашава да је обавеза свих – како говорника немачког језика, о ком је у књизи реч, тако и припадника свих светских језика, да се против таквих језичких радњи боре док их не доведу до већ познатих друштвених деловања.

Књига Анатола Стефановича даје значајан допринос борби за политички коректан језик на микроплану и његову употребу у немачкој социјалној заједници, а закључци које он изводи могу се посматрати на макроплану и применити и на било који други језик јер, као што је већ наглашено, ова језичка проблематика представља важно питање у савременом свету, који тежи једнакости и исправном третирању сваке друштвене групе.